

HERMAN VOGEL, ROMANTIKA JE IZ GROBA VSTALA

Pesnik Herman Vogel se je s pesniškim prvencem *Razdalje* rastejo iz leta 1968 vključil v tok slovenske povojne nadrealistične in deloma reistične poezije, vendar tako, da je opazno zapuščenje intimizma z mitskim, metaforičnim, antropomorfnim jezikom in prehajanje v praktični, deklarativni, meditativni jezik. Nadrealistična metaforika in sintagmatika, združevanje smiselno, pomensko nelogičnih, a sintaktično pravilnih sintagem se iz začetnih tekstov zbirke (*Bršljan, Roka, Ne približuj se...*) v nadaljevanju odpre intimistični, ljubezenski meditaciji (*Utopljenčeva meditacija o reki*), iluzionistični samoprevari (*Izročilo, Don Kihot*) viziji narave (*Groza v naravi*). Ekspresionistično-nadrealistični pesniški izraz prehaja deloma v refleksijo (*Če prerežem svoj beg okoli drevesa, To ni tako preprosto kakor na trgu, Za božjo voljo, Pri sebi, Polnočna oda sebi, Naše priloznosti*) in ob koncu zbirke v pristajanje ali vsaj postavljanje vprašljivosti razpomenjenja besede (*Namesto epitafa, Pred vsako pesmijo stoji vprašaj*), katalogizacijo sveta (*Podatki, Jezikovne blodnje, Beseda iz besede, Pogovori na meji dve, Pride pesem*), vendar je opazna ironična refleksija, morda parodija na reistično poetiko.

V prvi zbirki je opazen razvojni lok od izrabe ekspresivne, metaforične plasti besed do refleksije, ki se nadrealistični metafori upre in v postopku ugotavljanja besednih aktualizacij misli, idej, občutkov, vizij... nehote zadene ob besedo kot instrument, element teksta in s tem rekanja. Smer, ko razpada lirski subjekt kot samoizpovedovalec ali zagovornik teze, sporočila, se v prvi Voglovi zbirki zaključí ob vprašanju poetske besede in njenega bistva. S tem pa je nakazana nadaljnja pot: ali pristajanje na reistično poetiko razpomenjene besede ali prehod v meditacijo,

refleksijo, izpovednost, celo izrabo mimetične funkcije besede.

V drugi zbirki, *Ko bom bog postal* (1950), ki jo sestavljajo cikli *Opisi, Ko bom bog postal* in *Iskrice domorodne*, je takoj opazno zanikanje reistične poetike. V prvem ciklu *Opisi* prvoosebni lirski subjekt vzpostavlja stik s svetom v imenu humanistične norme (z mano tisoč in tisoč drugih ljudi, / tisoč in tisoč stisk v prsih, / tisoč in tisoč zmot v mislih / ... / V naših ušesih bodo zvenele otroške besede: dom, svet, ki ga lahko primeš, davčina, mah / ... / Ena sama pot bo, brez mejnikov, neskončna. / Nihče ne bo vedel, kaj pomeni obup). Meditativna poezija opušča izrazitejšo metaforiko, daje prednost ideji, tezi, celo filozofski refleksiji. V ospredje Voglovega pesniškega zanimanja prihaja človekova bivanjska stiska in njegov položaj v svetu; iskanje avtentične življenjske poti, smisla, odrešilne ideje, transcendence. *Ko bom bog postal* problematizira človekov položaj v času, v minevanju, v nemožnosti samouresničitve. Problem časa je pri Voglu povezan s problemom človekove smrti, končnosti. Prvi cikel aktualizira subjektov odpor do malomeščanskega etiketiranja in normiranja, tabuirane ljubezni, generacijskih konfliktov, vse do motiva pesniškega poklica in pesnikovega položaja v družbi. Voglova poezija postaja izrazito antropocentrična.

Drugi cikel *Ko bom bog postal* daje zbirki naslov in pomeni po radikalizaciji problematike človekovega bivanja v času, zgodovini, tako da je subjektova avtorefleksija začudena nad svojim bivanjem. Ontološka problematika človeka, začudenje nad človekom, da biva, pogojuje iskanje cilja, smisla (*Obiskal sem se brez napovedi. / Zalotil sem se nehote in brez namena. / Kaj počneš, sem rekel. / Prav nič, sem odgovoril. / Preurejam svet / ... /*) Subjektova zavest nejasnega cilja in smisla, nemoči, navzočnosti v svetu spoznava sebe kot središče

sveta. Voglov bog-človek ne preverja sveta v imenu transcendence, še manj konkretne, socialne ali podobne akcije. Voglov bog se za svet ne meni, ker bo bog postal v praznem svetu. (Takrat, ko bo vse v mojih rokah, / bo v resnici najtežje. / Poezija mi ne bo mogla pomagati, mislim). Problem človekovega prehajanja v boga je problem posameznikove zavesti-položenosti v čas, minljivosti bivanja. Pridobitev božanskosti pomeni biti nadčasoven in nadprostorski; zunaj sveta in bivanja. V drugem Voglovem ciklu je bolj kot kdaj prej opazna t. i. bivanjska poezija z meditacijo in filozofsko refleksijo, brez metaforične izrabe besed in besednih zvez.

Deset Iskrice domorodnih v tretjem ciklu (naslov je enak Gregorčičevemu ciklu) končuje drugo zbirko Ko bom bog postal. Naslovi posameznih iskric, npr. Agresivna, Nostalgična, Folklorna, Svetobolna, Humanistična . . ., so refleksivne skice antropocentričnega sveta, diahrono in sinhrono vizijo slovenskega človeka v svetu, z vso svojo folklorno, narodnostno specifikjo.

Tretja Voglova zbirka, *Romantika je iz groba vstala**, obsega pet ciklov (Pogovori s ptico, (Po)rodniške, Romantika je iz groba vstala, O svobodi, Zmedene artikulacije pomožnih besed).

V prvem ciklu, Pogovori s ptico, ubeseduje avtor pogovor lirskega subjekta s ptico s posebne, vzvišene perspektive opazovalke sveta, človeka, življenja. Antropomorfizacija, personifikacija zapušča tako ekspresionistično, nadrealistično metaforiko kot meditativno deklarativnost. Motiv ptice v višavah, opazovalke sveta, je brez dvoma romantičen, prav tako seveda pogovor z njo. S prvim ciklom je že nakazana smer oživljanja romantike.

Drugi cikel, (Po)rodniške, prinaša motiv rojstva, otroštva, spočnenjanja,

ljubezni. Voglova refleksija je usmerjena v primarno, biološko človekovo življenje v predcivilizacijskem obdobju, pred posegom medicine (Dialektika poroda, Dialektika spočetja, Rojstvo), v skrivnost ljubezni (Rebus), otroštva in nadaljevanja rodu (Ogledalo), mistika rojstva (Za mamico).

Tretji cikel, *Romantika je iz groba vstala*, daje zbirki naslov. Štiriindvajset devet in desetvrstičnih tekstov je najobsežnejši cikel v Voglovi poeziji. Cikel uvaja rojstvo lirskega subjekta, kot enega izmed »tisočih variant prvotne zamisli.« Refleksija o človekovem bivanju na planetu, od ledene dobe, Noetove barke, pa do deziluzij sveta in vključitvijo v »normalni« tok življenja razvršča pojave v časovno diahronijo. Vizija antropocentričnega humanizma doseže v Voglovem ciklu vrh v devetem tekstu: Bližnjega ljubi, kakor bi sebe rad ljubil. / Tvoji bratje so, sestre in matere, kaj vse so / prestali zate . . . V trinajstem tekstu se prvič pojavi izrazita bivanjska kriza lirskega subjekta: posledica iluzije o svetu, akcij proti normam božjim postavam, proti skrivnostim sveta . . . Problem subjektivega samorazkrivanja sveta trči ob normiranost, hierarhizacijo pojavov, teleološkost, v tradicionalni svet vrednot in nevrednot, dobrega in slabega.

Herman Vogel ne zanika antropocentričnega sveta, človeka čustev in etosa, ponosa in strasti. Minevanje, pozikrus premagovanja časa, človekovega bistva ne spreminja. Cikel *Romantika je iz groba vstala* ne vzpostavlja nikakršne nove transcendence, ker jo refleksija, filozofska meditacija razkriva kot nepotrebno, slepilo, prikritost človekovega bistva. V četrtem ciklu, O svobodi, se Voglova poezija dotika problemov človekove svobode in usode, smisla in cilja (Nič več in nič manj, Tiha svoboda, Semenčica za jutri), konformizma in nekonformizma (Plat, Prianje).

Peti cikel, *Zmedene artikulacije*, pomožnih besed, stopnjuje problematiko

(MK Ljubljana 1974, zbirka Nova slovenska knjiga, opremil Andrej Habič, oblikoval in tehnično uredil Borut Kovše, str. 74)

človekovega položaja v sodobnem svetu, nakazanega že v prejšnjem ciklu. Problem človekove svobode v konfliktu z institucijami, ideologijami, oblastjo, problem manipuliranja s človekom, zavestne laži . . . izrablja enopomenskost, deklarativnost besede (Mu, ga, Na-iti). V posameznih tekstih oblikuje Vogel verz s pridevnikom in samostalnikom, a brez glagola: Brezglavi zmaj. Sivo jutro, svetel dan. / Revma v desni nogi. (Bo) ali pa uvaja vrstico s pridevnikom, določevalcem človekovega odnosa do sveta (Sem takšen — Ali poskus avtoportreta) ali pa gradi verz z nedoločniki s končnim moralnim ali splošno življenjskim naukom (Kaj) ali uvaja zaporedje verzov s pogojnikom bi (Bi), dela verz s sintagmo samostalnik, predlog, samostalnik (Je), uvaja verz z nedoločnikom in vprašalnico kako. V zadnjem ciklu je Herman Vogel predvsem oblikovan, sintaktični artist.

Voglova tretja zbirka, Romantika je iz groba vstala, poizkuša ob refleksiji in meditaciji o človekovem položaju v svetu ponovno pretehtati pomen in smisel bivanja, vendar tako, da se ob nakazanih kriznih, mejnih bivanjskih položajih lirski subjekt odloča za humanistično normo v njeni pravi obliki, v svobodi, spontanosti. Zato je ob vnovičnem vzpostavljanju humanističnega človeka proces sam opazovan kot postopno in dosledno razkrivanje človekovega sveta. V zadnjem ciklu, kjer se Voglova artistska izraba pomenske in sintaktične vrednosti besed spopada z ideološko, deloma svetovnonazorsko, je ponovno aktualizirano vprašanje o jeziku, mediju sporočanja tez, idej, sporočil, spoznanj, resnic sveta. Voglov razvoj od ekspresionistično-nadrealistične metaforike, mitičnega jezika do enopomenskega deklarativnega, praktičnega jezika kaže vedno pogostejše nagibanje k meditaciji, izrekanju sodb in tez. S tem pa se ekspresivna plast jezika, najmočnejše uporabljena v prvi zbirki, Razdalje rastejo, izrablja.

IGOR TORKAR, JETNIŠKI SONETI

Tretja pesniška zbirka znanega dramatika in pesnika Igorja Torkarja Jetniški soneti* izpričuje avtorjevo več kot tridesetletno pesniško prisotnost v slovenskem kulturnem prostoru. Iz Mejakovega spremnega eseja sicer vzemo, da so v zbirki zbrane sonetne izpovedi še iz nemškega lagerja in poznejše ječe in da ob nastanku zbirka ni mogla iziti. Hkrati se iz zapisa zdi, da lahko razumemo Jetniške sonete kot zapoznili izid in s tem pesnikovo rehabilitacijo, izravnavo krivice (!), odprto in nepojasnjeno pa ostaja, kdaj so soneti iz tretje zbirke v resnici nastali. Očitno je tedaj, da se letnici nastanka in izida ne prekrivata.

V prvi zbirki Blazni kronos 1940 (40 satiričnih listov) sta podpisana dva avtorja: Igor Torkar — avtor dvajsetih sonetov in Nikolaj Pirnat — avtor dvajsetih risb. Uvajalni sonet Haron 1940 napoveduje aktualnost, odzivnost časa, čeprav problematiko polaga v dialog med Hadesom in Haronom na Aheronu. Metafora »Marsu pamet je zdvijala« napoveduje motiviko kaosa, smrti, zemeljskega blodnjaka. Kontrastnost Pomladnega večera nadaljujejo v zbirki Človek, Kultura, Smrt, modrijanka, fanatik-hlapec, vojna, genij umetnosti, preračunljiva ljubezen, šušmarstvo v umetnosti, svetohlinstvo, smrt mladega idealista, judovstvo, . . . V središču zbirke se Torkarjevi soneti s svojo satirično ostjo izrecno dotikajo slovenske problematike (Slovenska umetnost, Slovenski učenjaki, Slovenski liberalci, Slovenski sonet). Kritika hlapčevstva, nepoštena kritike, nesvobode, cenzure, častihlepnosti, izdajstva, nestalnosti, domišljavosti, sleparstva . . . je v sonetih največkrat ubesedena v deklarativnih, nemetaforičnih verzih, zato

(Igor Torkar, Jetniški soneti. DZS Ljubljana 1974, risbe in oprema France Mihelič, spremni esej Mitje Mejaka Humanizem protesta, str. 80)